

MINORITIES FROM TURNU SEVERIN, ECONOMIC PANORAMA

Georgeta Ghionea

Researcher III, PhD, "C. S. Nicolăescu-Plopșor" Institute for Research in Social Studies and Humanities from Craiova

Abstract: Either we talk about Germans, Hungarians, Serbians, Greeks, Bulgarians, French people, Albanians, Armenians, Jews, Polish people or Czech people, the "foreigners" who settled in Turnu Severin played a very important part in intensifying the rhythm of urbanization and modernisation of the town. The place, having a significant role in the navigation on the Danube, is built in the second half of the 19th century and immediately attracts a large number of dwellers, many of them foreigners. In the present work, there has been tried the reconstruction, as well as possible, of the trade history from the town of Severin, focusing on the activity of the "foreigner entrepreneurs" who worked in the locality. The reconstitution of the most important moments has been based on the information of known and new sources, and we have the strong belief that the lists will be completed, in the future, with names and facts that were relevant during certain periods of time.

Keywords: Turnu Severin, Mehedinți county, minorities, economic evolution, entrepreneur

Pornind de la date desprinse din surse inedite și bazându-ne pe câteva surse edite, s-a născut posibilitatea realizării unui material care conține câteva momente reprezentative ale comerțului practicat de minoritățile naționale, în localitatea Turnu Severin, județul Mehedinți. Informațiile oferite de sursele edite ne-au confirmat faptul că, orașul, cu rol important în navigația pe Dunăre, se ridică economic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În prima jumătate a secolului XX, în Severin, erau înregistrate unități industriale dotate la nivelul cerințelor tehnicii de atunci. Dintre acestea le putem enumera, pe următoarele: Șantierul Naval¹, fabrica de bere Traian, fabrica de gheață, fabrica de bomboane, două fabrici de cărămidă, două fabrici de săpun, o manufactură de tăbăcărie, trei ateliere de lăcătușerie, trei ateliere de căruțe și un atelier de turnătorie². Un rol important în formarea și consolidarea orașului, și în evoluția acestuia l-au avut, alături de români, comunitățile de străini: nemți, greci, evrei, unguri, italieni, turci, sârbi, bulgari etc. O parte dintre ei apar în sursele studiate de noi, până în prezent și-i vom aminti, în paginile următoare. Cunoscuți antreprenori, meșteșugari, negustori, agricultori, „străinii”, care „au primit dreptul de a cumpăra locuri de case în oraș”³, „prin decret domnesc la

¹În industria metalurgică, Șantierul Naval a reprezentat cea mai importantă întreprindere din Turnu Severin. Acesta a fost înființat în anul 1858 de prima societate privilegiată austriacă de navigație cu aburi pe Dunăre (D.D.S.G), în N. Chipurici, *Șantierul de construcții navale din Turnu Severin*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1969, p. 215.

² Gabriel Croitoru, *Orașele din Oltenia (1859-1916)*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 72.

³*Ibidem*, p. 69.

10 iunie 1836⁴ și-au pus amprenta atât asupra vieții economice, cât și asupra obiceiurilor și farmecului urbei.

Prin vadul comercial al orașului s-au perindat, de-a lungul anilor, minoritarii **evrei**⁵ care au desfășurat tranzacții comerciale ce au vizat următoarele domenii: confecții de bărbați și de dame, comerț de manufactură și tricotate, băcănie, coloniale, tinichigerie, bijuterie, ceasornicărie, cereale etc. Astfel, printre societățile în nume colectiv, administrate de evrei, în orașul Turnu Severin a funcționat o societate al cărei obiect de activitate a fost: „comerțul cu cereale”⁶. Firma a avut parteneri pe Mayer Goldschlaeger și Leopold Baruch, ambii de profesie comercianți. Societatea a început să funcționeze la 16 iulie 1908, sub firma socială: *M. Goldschlaeger&Comp*⁷.

În anul 1913 (18 mai), Moritz de Mayo și Moritz Wilner deveneau proprietarii unei societăți, care a avut următorul obiect de activitate: „comerțul de cereale și comision”⁸.

În piața Tudor Vladimirescu, în anul 1919, Marcu Spiegel figura cu un spațiu în care practica *giuvaergia*. Spiegel a administrat un atelier specializat în repararea ceasornicelor și pendulelor de perete. Totodată, comercializa un bogat sortiment de ceasornice (ceasornice de nichel, de argint cu două capace și de aur cu două capace), precum și bijuterii pentru diverse ocazii (toarte de aur cu diamante și briliante)⁹.

La 1 ianuarie 1921, își începea activitatea societatea în nume colectiv „Banatu”. Contractul societății s-a încheiat între următorii evrei: Iosef Marcus, Mauriciu Loewenstein, Isac Iarchi, Herman Rappaport, Rafael Cohen, Moritz D. Perera, Avram Kaufman, Iosef Nissim, toți cu domiciliul în Turnu Severin. Scopul declarat al societății a fost următorul: „manufactură, bumbăcărie, sticlărie, coloniale, încălțăminte și în genere orice alt comerț”¹⁰. Durata firmei a fost stabilită la 10 ani¹¹.

Din anul 1924, documentele ne indică o asociere între Achile Sauget, Jac Sabetay, Tibere Axente, Iulian Lubinovici, Nordechal Sabetay, Dr. A. Daniel și Leon Sabetay, sub firma socială „Dunăreanca”. Scopul declarat al societății a fost „de a industrializa și comercializa metale mai cu seamă fierul și lemnul, de a vinde și cumpăra orice fel de mașini”¹². În baza contractului de asociație, firma a început să funcționeze cu un capital social de 800.000 de lei, pe o durată nelimitată și cu sediul la atelierul mecanic al societății bariera Vârciorova¹³.

Dacă este să ne referim la rolul unor firme în viața socială a urbei, nu putem trece cu vederea rolul unora care au revigorat comerțul local. În această categorie trebuie inclusă fabrica de pălării „Testa”, societate administrată de Lepold Bauch și Leon Marcus. Nu cunoaștem cu precizie anul înființării societății, am aflat însă că în jurul anului 1931, aceasta a fost închiriată

⁴*Ibidem.*

⁵ În Turnu Severin au trăit evrei de rit spaniol (veniți din Peninsula Balcanică) și de rit german (veniți din Austro-Ungaria). Evoluția numerică a acestei etnii a fost următoarea: în anul 1899, locuiau în Turnu Severin 815 evrei; în anul 1925 – 610 evrei; în anul 1929 – 531 de evrei, în C. Pajură, T. D. Giurescu, *Istoricul orașului Turnu Severin (1833-1933)*, București, 1933, p. 91.

⁶ Monitorul Oficial, nr. 99/1(14) august 1908, p. 4.482 (în continuare se va cita: M.O.).

⁷*Ibidem.*

⁸ M.O., nr. 53/11 iunie 1913, p. 2.411.

⁹ C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 120.

¹⁰ M.O., nr. 250/4 februarie 1922, p. 10.867.

¹¹*Ibidem.*

¹² M.O., nr. 22/31 ianuarie 1924, pp. 890-891.

¹³*Ibidem.*

italianului Giacobbe Ciceri¹⁴. În anul 1932, fabrica avea aproximativ 70 de angajați și producea 162.000 de pălării anual¹⁵.

Parte integrantă a zonei centrale a orașului Turnu Severin, Calea Traian a cunoscut, în perioada interbelică vadurile unor societăți comerciale administrate de evrei. Aici, în anul 1919, Moise Sabetay figura cu o societate al cărei obiect de activitate era „manufactură, mărunțișuri și altele”¹⁶. Pe aceeași arteră comercială, istoriografia a consemnat prezența următorilor comercianți: Solomon Sabetay cu „magazin de manufactură și mărunțișuri”¹⁷; Haimicu Covu, Moris Perera, Avram Yarchi, Rudolf Cohen și Ioșca de Mayo¹⁸.

Prin natura afacerilor practicate au reușit să se facă cunoscuți și următorii evrei: A. H. Medina cu al său „magazin de manufactură și mărunțișuri”¹⁹; Josef Fritsch – „confecții pentru femei, bărbați și copii”; Mauriciu Loewenstein, care a administrat cea mai importantă librărie din oraș; West Fried – stofe; Adolf Metzger²⁰, proprietarul cinematografului Regal²¹, dar și Arie I. Abram, Arie Iosef, Marcus Iosef, Nenovici Ștefan, David de Mayo, Hermann Mann, Hacek Eugeniu, Setz Siegfried, Veimnlum Ferd, Leon Avram²², S. L. Berensohn, Moscu M. Moiescu²³, comercianți.

Este greu să nu amintim despre populația germană care s-a așezat în această parte a țării, cu atât mai mult cu cât, în anul 1865, Severinul era „mai mult un oraș nemțesc”²⁴, dacă luăm în calcul faptul că, la data menționată, locuiau aici 282 de familii nemțești – austrieci și germani – (54,3%) și 139 de familii românești (27%)²⁵. Reprezentanții acestei etnii au venit în Severin ca funcționari ai agenției vapoarelor austriece și ca lucrători la Șantierul Naval, dar s-au implicat activ și în viața comercială a localității. Iată câteva nume care au rămas în memoria colectivă. Iosef Gradl, (n. 18 februarie 1869), s-a stabilit în Turnu Severin, în anul 1881²⁶. Din anul 1902, a înființat și administrat fabrica de bomboane și marmeladă, cunoscută cu denumirea „Mercur” și cu o capacitate de 1.000 kg de bomboane zilnic²⁷. Producția fabricii s-a diminuat în timpul Primului Război Mondial, situația aceasta s-a menținut și în anii de criză economică (1929-1933), iar în anul 1948 a fost naționalizată. Între întreprinzătorii germani, de succes, putem aminti și familia Groff. Sub firma socială *Th. C. Groff et Co.*, asociații: Tereza C. Groff, Andraș König, Iohan Groff și Edmund Groff, au administrat în Calea Traian, o „fabrică de salam, șuncă, mezeluri și untură”²⁸. Tot pe Calea Traian, Maximilian Svoboda (austriac), a administrat un

¹⁴C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 196; Prof. Eleonora Fischer, Dr. Horia Haim, *Aportul cetățenilor israeliți la edificarea orașului Turnu Severin*, în „Meridian”, Craiova, Serie nouă, an II, nr. 22/1991, p. 9.

¹⁵C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 196.

¹⁶M.O., nr. 38/5 iunie 1919, p. 2.158.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸Prof. Eleonora Fischer, Dr. Horia Haim, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 9.

¹⁹M.O., nr. 38/5 iunie 1919, p. 2159.

²⁰Adolf Metzger, comerciant din Turnu Severin, fiul lui Jaques M. Metzger, s-a căsătorit în anul 1904 cu Erna Lovensohn, fiica lui Iacob și Berta Lovensohn, în M.O., nr. 255/13(26)februarie 1905, p. 9.603.

²¹Prof. Eleonora Fischer, Dr. Horia Haim, *art. cit.* în *loc. cit.*, p. 9.

²²S.J.A.N. Mehedintși, fond Primăria orașului Turnu Severin, dosar 38/1919, ff. 107-108.

²³Moscu M. Moiescu (n. 10 aprilie 1905, Caracal), a practicat „comerțul de manufactură, galanterie și mărunțișuri”, sub firma socială „Moscu M. Moiescu” și emblema „La Barză”. A început comerțul la 1 iulie 1931, în M.O., nr. 172/28 iulie 1931, p. 9.621.

²⁴C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 88; Mihai Butnariu, *Monografia municipiului Drobeta Turnu-Severin*, Turnu Severin, Editura PRIER, 1998, p. 173.

²⁵C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 87.

²⁶M.O., nr. 193/5 septembrie 1924, p. 10.070.

²⁷C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 196.

²⁸M.O., nr. 38/5 iunie 1919, p. 2.158.

„atelier de căruțerie”²⁹, iar în str. Estului, austriacul Gustav Zieger, a condus un „magazin de ceasornicărie”³⁰. Până la Primul Război Mondial cei mai mulți morari și brutari din Severin au fost austrieci, iar brutăria cea mai mare a aparținut familiei Graf³¹.

Pe lângă naționalitățile menționate, mai sus, într-o evidență din anul 1920, a cetățenilor străini rezidenți în Turnu Severin figurau și 89 de **unguri**. Dintre aceștia ne-a atras atenția Rudolf de Artner, administratorul fabricii de bere, gheață și maltz „Traian”, din str. Aurelian, nr. 11³². Firma sa a început să funcționeze în anul 1905, în casele lui Oliver Marinzeller³³. Până la Primul Război Mondial, a asigurat producția pentru „întreaga piață a Olteniei, fiind singura fabrică de bere din această parte a țării”³⁴. În perioada interbelică fabrica a funcționat cu o capacitate mult redusă, iar în anul 1948 a fost naționalizată. În str. Traian, la nr. 203, un alt ungar, Frantz Mihail, a administrat un „atelier de dogărie, cu materiale brute și mobilier de casă”³⁵.

Italienii. Date mai exacte privind evoluția numerică a acestei etnii, ne-au fost furnizate de către Alina Dorojan, în studiul: *Istoria comunității italiene înainte de Unirea Principatelor și până la crearea României Mari*³⁶. Astfel, pentru localitatea Turnu Severin situația înregistrată a fost următoarea: în anul 1890, existau în Turnu Severin 114 italieni³⁷; în anul 1899 – 111 italieni³⁸; în anul 1912, aproximativ 75 de familii³⁹; în anul 1930 – 49 de italieni⁴⁰. În funcție de pregătirea lor, reprezentanții acestei comunități au fost antreprenori, zidari, tâmplari, meșteri, zugravi, sculptori sau comercianți. Un antreprenor italian, identificat de noi a fost: A. Darin Miodegnoi Bortolo (n. 7 august 1874, comuna Vigo Di Cadore, Italia). Acesta a administrat o societate sub firma socială „A. Darin” și următorul obiect de activitate: „lucrări publice, fabrică de măcinat piatră de mozaic și fabrică de tuburi de ciment”⁴¹. Sediul societății a fost „lângă Gară”, iar activitatea a început-o la 26 februarie 1924⁴². Fabrica producea mozaic alb, galben, roșu și negru, precum și praf de piatră. Produsele fabricii se comercializau pe piețele din Craiova, Caracal, Slatina, Rm. Vâlcea, Pitești Lugo⁴³ etc. În anul 1933, se stabilea în localitatea Turnu Severin, familia Zatti, unde a întemeiat o „antepriză de construcții, clădiri și drumuri”⁴⁴. Printre arhitecții, sculptorii și pietrarii cunoscuți din Turnu Severin au fost și următorii italieni: Giacomini, Molinaro, Fragiaco, Vanderti, Scotti, dar și antreprenorii Enrico Cozani și Caceo Dante.

Cea mai renumită familie de **bulgari** din Turnu Severin a fost familia Damianoff. Frații D. Damianoff au deținut o societate în nume colectiv, al cărei obiect de activitate a fost:

²⁹*Ibidem.*

³⁰*Ibidem.*

³¹ Mihai Butnariu, *op. cit.*, p. 150.

³² M.O., nr. 38/5 iunie 1919, p. 2.158.

³³ M.O. nr. 78/8 iulie 1905, p. 2.949.

³⁴ Mihai Butnariu, *op. cit.*, p. 151.

³⁵ M.O., nr. 38/5 iunie 1919, p. 2.158.

³⁶ Alina Dorojan, *Istoria comunității italiene înainte de Unirea Principatelor și până la crearea României Mari*, în volumul: TERRA PROMESSA, *Italienii din România*, (coord. Bokor Zsuzsa), Cluj Napoca, 2017, pp. 13-285.

³⁷*Ibidem*, p. 63.

³⁸*Ibidem.*

³⁹*Ibidem*, p. 97.

⁴⁰*Ibidem*, p. 151.

⁴¹M.O., nr. 156/9 iulie 1931, p. 8.804.

⁴²*Ibidem.*

⁴³ C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁴ Conf. univ. dr. Gabriela Rusu, *Lucian Zatti – recuperarea rădăcinilor*, în (coord. Carmen Ionela Banța), *Minoritățile din Oltenia. Studii culturale*, Târgoviște, Editura Bibliotheca Târgoviște, 2015, p. 165.

„comerțul de pielărie și articole de manufactură, precum și fabricarea de piei”⁴⁵. Societatea și-a început activitatea la 1 ianuarie 1908, cu o durată de 10 ani, un capital social de 100.000 de lei și cu două întreprinderi: un magazin de pielărie și articole de manufactură în Calea Traian, nr. 106 și o tăbăcărie cu sediul lângă abatorul orașului⁴⁶. În anul 1912, fabrica avea 30 de lucrători⁴⁷. În preajma Primului Război Mondial, „întrebuința în medie 150 lucrători și producea anual circa 12 vagoane pielărie – box, chevreaux, talpă, toval și iuft”⁴⁸. Societatea și-a încetat activitatea în anul 1928⁴⁹. Un alt bulgar cunoscut în localitate a fost Teodor Petcoff, proprietarul fabricii de gheață „Gerul”. „Iaurtul cel mai bun îl găseai”⁵⁰ la bulgaricare se ocupau și cu grădinăritul. Cel mai cunoscut grădinar din piața Severinului a fost Stoiciu Ivanoff Gataff⁵¹, „proprietar și comerciant de zarzavaturi din localitate”⁵².

De rolul de centru comercial al orașului au fost atrași și **grecii**. Avocați, profesori, medici, dar și brutari, plăcintari și administratori ai hanurilor și hotelurilor din Severin, grecii nu au trecut neobservați, cu atât mai mult cu cât au figurat „pe listele cu cumpărătorii primelor locuri de case din oraș”⁵³ și „pe listele cu taxele ce formau bugetul urbei”⁵⁴. Au reușit să se facă cunoscuți de către marea majoritate a populației locale grecii Dimitrie Apostol, Hristea Gheorghiu, V. Maneca, dar și comercianții Gh. Lecea, Apostol Ghiculescu și Miha Polihroniu⁵⁵.

Prin vadul comercial al Severinului s-au perindat, de-a lungul anilor, și minoritari armeni, turci și sârbii. Negustori și meseriași, **sârbii** s-au stabilit în zona Severinului, în jurul anului 1865⁵⁶. **Armenii** s-au ocupat cu comerțul de cafea și dulciuri. S-au bucurat de simpatia și respectul severinenilor, armenii Sahighian și Mardirosan⁵⁷. Dintre **turcii** așezați în localitate, Begu, Bairam și Caraiman au fost cunoscuți pentru dulciurile comercializate⁵⁸. Totodată, *braga* fabricată de turcii din Severin a fost considerată „cea mai bună din țară”⁵⁹.

În anumite perioade istorice au ajuns în localitatea Turnu Severin reprezentanți ai unor minorități naționale. Simplii muncitori, funcționari sau antreprenori de succes modul în care nemții, evreii, grecii, italienii, bulgarii, sârbii, turcii s-au adaptat, a avut la bază revalorizarea meseriei pe care o practicau. Prin demersul nostru am încercat să aducem, atât cât ne-a fost cu putință, în atenția publicului, câteva unități comerciale, administrate de întreprinzătorii străini, care au poposit în localitate. Majoritatea societăților, mai sus prezentate au fost radiate în anii celor două mari conflagrații mondiale sau în anii de criză economică (1929-1933), ca urmare a

⁴⁵ M.O., nr. 229/17 ianuarie 1908, p. 8.522.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Turnu Severin, din punct de vedere economic*, în „Revista economică”, Anul XIV, nr. 23/9 iunie 1912, Sibiu, p. 274.

⁴⁸ C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 196.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Doru Dumitrescu, Carol Căpiță, Mihai Manea (coord.), *Istoria minorităților naționale din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2008, p. 218.

⁵¹ Stoiciu Ivanoff Gataff, a primit naturalizarea în anul 1925, pe motiv „că își are asigurate mijloacele de trai”, în M.O., nr. 67/24 martie 1925, p. 3.155.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Doru Dumitrescu, Carol Căpiță, Mihai Manea (coord.), *op. cit.*, p. 218.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 91.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 90.

⁵⁷ Doru Dumitrescu, Carol Căpiță, Mihai Manea (coord.), *op. cit.*, p. 218.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ C. Pajură, T. D. Giurescu, *op. cit.*, p. 92.

desființării unității din inițiativa comerciantului sau din cauza falimentului. La toate acestea s-a adăugat și naționalizarea din anul 1948, care a pus capăt rețelei comerciale particulare din localitate.

BIBLIOGRAPHY

Monitorul Oficial, numerele:255/13(26)februarie 1905; 78/8 iulie 1905; nr. 53/11 iunie 1913; 38/5 iunie 1919; 250/4 februarie 1922; 22/31 ianuarie 1924; 193/5 septembrie 1924; 67/24 martie 1925;156/9 iulie 1931; 172/28 iulie 1931.

Butnariu, Mihai, *Monografia municipiului Drobeta Turnu-Severin*, Turnu Severin, Editura PRIER, 1998.

Croitoru, Gabriel, *Orașele din Oltenia (1859-1916)*, Craiova, Editura Sitech, 2011.

Dorojan, Alina, *Istoria comunității italiene înainte de Unirea Principatelor și până la crearea României Mari*, în volumul: TERRA PROMESSA, *Italienii din România*, (coord. Bokor Zsuzs), Cluj Napoca, 2017, pp. 13-285.

Prof. Fischer, Eleonora, Dr. Haim, Horia, *Aportul cetățenilor israeliți la edificarea orașului Turnu Severin*, în „Meridian”, Craiova, Serie nouă, an II, nr. 22/1991, p. 9.

Pajură, C., Giurescu, T. D., *Istoricul orașului Turnu Severin (1833-1933)*, București, 1933.